

GEUREN EN VERSTANKEN

Hoe rijk is onze historische geurtaal?

NICOLINE VAN DER SIJS

Ther stanc thines mundes is samo ther suozen ephelo
 ('de geur van je mond is (als) die van zoete vruchten')
 Oudnederlandse uitdrukking

Hoe rijk is onze geurtaal? Ideeën en concepten drukken we veelal uit in taal. Uit onze woordenschat blijkt welke concepten voor de samenleving belangrijk zijn. Woorden die concepten uitdrukken die niet (meer) belangrijk zijn, raken in onbruik. In de loop van de tijd komen nieuwe woorden op voor nieuwe begrippen. Welke geurwoorden kende het Nederlands vroeger? Waren dat er meer of minder dan tegenwoordig? In dit hoofdstuk duiken we in de historische woordenboeken om deze vragen te beantwoorden.

Oude geurwoorden

Het leeuwendeel van deze *Neuswijzer* beschrijft geurwoorden die tegenwoordig gebruikt worden. Maar hoe zat dat vroeger? Welke woorden werden in het Oud- en Middelnederlands (van voor ongeveer 1600) en in de vroegmoderne tijd (tussen 1600 en 1800) gebruikt om 'geuren', 'ruiken' en 'reuk' mee aan te duiden, of om specifieke geuren, zoals schimmellucht, te vatten? Is het aantal geurwoorden in de loop van de tijd afgenomen – wat erop zou duiden dat ruiken in het verleden een belangrijkere rol speelde dan tegenwoordig – of juist toegenomen? Om die vragen te beantwoorden hebben we rijke bronnen: de oude woordenboeken, zoals het *Oudnederlands woordenboek*, het *Vroegmiddelnederlands woordenboek*, het *Middelnederlandsch woordenboek* en het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Welke geurwoorden treffen we daarin aan?

WOORD	BETEKENIS OUDNEDERLANDS	BETEKENIS MIDDELNEDERLANDS	BETEKENIS MODERN NEDERLANDS
ruiken/rieken	'dampen'	'geur verspreiden / waarnemen'	ruiken 'geur verspreiden / waarnemen' rieken 'kwalijke geur verspreiden'
rook/reuk	'damp'	'damp, geur'	rook 'damp' reuk 'geur'
stinken	'geur verspreiden / waarnemen'	'kwalijke geur verspreiden'	'kwalijke geur verspreiden'
stank	'geur'	'kwalijke geur'	'kwalijke geur'
geur	['kwalijke geur']	'wat men ruikt'	'wat men ruikt'
geuren	–	(16de eeuw) 'geur verspreiden'	'aangename geur verspreiden, pronken'
muffen	–	(16de eeuw) 'stinken, muf ruiken'	(dialect) 'stinken, winden laten'

TABEL 8.1. De oudste Nederlandse reukwoorden met hun betekenisontwikkelingen.

Ruiken en stinken in het Oudnederlands

Als je in de middeleeuwen iets rook, of als iets een geur verspreidde, welke woorden had je dan tot je beschikking om dit mee te beschrijven? In het Oudnederlands, het Nederlands van voor 1100, komen vormen van het werkwoord *ruiken* voor, maar die betekenden 'roken' of 'dampen' (zie ook vignet 'Ruiken en rieken'). Voor het begrip 'ruiken' werd in deze periode het werkwoord *stinken* gebruikt, dat op dat moment een neutrale betekenis had, namelijk 'een geur afgeven, geuren', vergelijk: *sie stinchende mit then bezzesten saluon* ('Zij (zijn) geurende met de beste zalven'). Het werkwoord *stinken* komt in het *Oudnederlands woordenboek* ook eenmaal voor in de betekenis 'geuren waarnemen', en wordt eveneens eenmaal overdrachtelijk gebruikt in de betekenis 'geuren, pronken met', zoals blijkt uit de volgende zin: *doctores, thie ther andere geuestenent mith hira doctrina ande wide stinchent mith themo stanke bonę opinionis* ('leermeesters, die anderen versterken met hun leer en wijduit geuren met de geur van de goede mening'). Ook de afleiding *stank* had in deze periode de neutrale betekenis '(sterke) geur': *ther stanc thines mundes is samo ther suozen ephelo* ('de geur van je mond is (als) die van zoete vruchten').

In het Middelnederlands, na 1200, werd de betekenis van *stinken* en *stank* beperkt tot een 'onaangename geur'. Overigens kennen het Engels en het Duits dezelfde betekenisontwikkeling. Het werkwoord *stinken* gaat terug op een Germaanse vorm die 'stuiven' betekende. Die betekenis werd eerst toegespitst op 'stuivend geur verspreiden, geuren', en daarna specifiek tot 'een kwalijke geur verspreiden'.

In dezelfde periode dat *stinken* en *stank* geassocieerd raakten met onaangename luchtjes, kregen *rieken* en *ruiken* de betekenissen 'een geur

verspreiden' en 'een geur waarnemen'. De afleiding *rook* betekende in het Oudnederlands 'damp, stoom', maar kreeg in het Middelnederlands de betekenissen 'het vermogen tot ruiken' en 'geur'. In de tweede helft van de 16de eeuw werd voor die betekenissen vaak ook de vormvariant *reuk* gebruikt, en in de periode hierna ontstond de tweedeling die we nog steeds kennen: de betekenis van *rook* beperkte zich tot 'damp', en die van *reuk* tot 'het ruiken, geur'.

In het Middelnederlands bestond voorts *geur*, 'wat men ruikt'. In het Oudnederlands komt dit woord niet voor. *Geur* is, zo blijkt uit de Germaanse verwanten, afgeleid van *gist* en duidde oorspronkelijk de (kwalijske) geur aan die vrijkomt wanneer levensmiddelen gaan gisten. In het Middelnederlands had *geur* echter al een neutrale betekenis gekregen. Het afgeleide bijvoeglijke naamwoord *goor*, dat voor het eerst eind 16de eeuw is aangetroffen, heeft echter de negatieve betekenis behouden, net zoals het eveneens verwante *gier*, 'mest', dat sinds de 14de eeuw is genoteerd. Het werkwoord *geuren* is in de 16de eeuw van *geur* afgeleid en had de neutrale betekenis 'geur afgeven'. In het moderne Nederlands kreeg *geuren* steeds vaker de betekenis 'een aangename geur verspreiden' en *geuren met* werd gebruikt voor 'pronken met'. Die betekenis was ontleend aan het Franse *se donner des airs* ('voornaam doen').

Tot slot kwam eind 16de eeuw het woord *muffen* op, voor 'muf ruiken, stinken'. Het woord was waarschijnlijk verwant met *modder* en betekende dus iets als 'schimmelig, vochtig ruiken'. Het is tegenwoordig verdwenen uit het Standaardnederlands (of Algemeen Nederlands), maar bestaat nog in dialecten, zowel in de betekenis van 'stinken' als in die van 'winden laten'. In het Standaardnederlands bestaat nog wel de afleiding *muf*.

In de oudste tijd bestond er dus slechts één geurwerkwoord (*stinken*), dat op dat moment een neutrale betekenis had. In het Middelnederlands waren er twee neutrale geurwerkwoorden (*ruiken/rieken* en *geuren*) en twee voor een nare geur (*stinken, muffen*). In de moderne tijd is er één neutraal werkwoord (*ruiken*), naast drie voor een nare geur (*rieken, stinken* en *muffen*), en komt er voor het eerst een werkwoord dat een aangename geur aangeeft (*geuren*).

Afleidingen

In het Middelnederlands bestonden veel afleidingen van de werkwoorden *ruiken* en *stinken*, die tegenwoordig uit de standaardtaal zijn verdwenen (sommige bestaan nog wel in de dialecten), zoals *aanruiken* ('ruiken aan iets'), *berieken* ('besnuffelen, door ruiken de geur opsnuiven van'), *gerieken* ('door ruiken waarnemen') en *verruiken* ('beginnen te ruiken'), en ter aan-

duiding van een nare geur: *toestinken*, *verstanken* of *verstinken*. Verder bestonden de bijvoeglijke naamwoorden *ruikelijk/riekelijk* ('het vermogen van de reuk hebbend, ruikend, geur van zich gevend') en, met een bepaling, *naarriekend* ('naar, onaangenaam ruikend') en *welriekend* of *welgeurend* ('lekker ruikend'). Een slechte geur werd aangegeven door de bijvoeglijke naamwoorden *stinkend*, *stinkig*, *stinkelijk*, *stankachtig* en *bestonken*.

Het zelfstandige naamwoord *mufferij* stond voor 'stank, muffheid'. *Ruiking/rieking* duidde 'het ruiken, reuk, geur' aan, terwijl *ruiker/rieker* stond voor 'een voorwerp dat geur afgeeft, een geurballetje'. Het woord *ruiker* bestaat nog altijd, maar tegenwoordig gebruiken we het voor een boeket: *een ruiker maken* of *plukken*. Dat boeket heet zo omdat een versgeplukte bos bloemen meestal lekker ruikt.

Tot slot werd *reuk* gebruikt in een aantal middeleeuwse samenstellingen: *ruitenreuk* ('geur van de plant ruit'), *wijngaardreuk* ('geur van (bloeiende) wingerd') en *reukgard* ('reukbundel, bundel geurende kruiden'; *gard* is een bundel of bosje: we kennen het woord nog uit Sinterklaasliedjes).

Proeven en voelen

Ruiken is een van de vijf klassieke zintuigen van de mens, naast zien, horen, proeven en voelen. Soms werd een van de andere zintuigen overdrachtelijk gebruikt ter aanduiding van 'ruiken'. Zo betekenden *smaken* en *smaak* in het Limburgs en (volgens het *Middelnederlandsch woordenboek*) waarschijnlijk ook in de Middelnederlandse dialecten naast 'proeven' ook 'ruiken', respectievelijk 'reuk, geur, lucht', zoals hier: *gelic alse dat paradijs gecirt was met blumen ende met grase ende met edelen smake* ('zoals het paradijs versierd was met bloemen en gras en met een heerlijke geur').

Proeven en ruiken liggen, zoals bekend, dicht bij elkaar. Dat blijkt ook uit het Franse leenwoord *savure*: het Franse *saveur* betekent 'smaak', maar in de middeleeuwen werd het in het Nederlands ook gebruikt voor 'reuk, geur'. Een vergelijkbare betekenisontwikkeling maakte *gekruidigheid* door: eigenlijk betekende dit 'gekruidheid, een scherpe smaak hebbend', maar het werd ook wel gebruikt voor 'welriekendheid, lieflijke geur, aroma': *Die wyeroec heeft craft om [...] te starcken van hoere ghecrudicheit* ('De wierook heeft versterkende kracht door haar aroma').

Ook *gevoelen* kon in de middeleeuwen de betekenis 'ruiken' krijgen; vergelijk *ghelijc die rose gevoelt wort in haren roke* ('zoals de roos waargenomen wordt door haar reuk, geroken wordt').

Anselmus Boëtius de Boodt en Elias Verhulst, Bunzing (*Mustela putorius*), 1596-1610.

STINKEN ALS EEN BUNZING

Reukvergelijkingen

Het woord *reuk* heeft in het Nederlands meestal een neutrale betekenis, zo zagen we al in hoofdstuk 8, 'Geuren en verstancken'. *Reuk* is dat wat je met je neus waarneemt, en dat kan zowel onaangenaam als aangenaam zijn. Ook *geur* kan in die neutrale zin gebruikt worden. Soms duidt dat woord echter, vooral ook in samenstellingen, specifiek op een onaangename gewaarwording: *aasgeur*, *mestgeur*, *poepgeur*, *rioolgeur*, *schimmelgeur*, *zweetvoetengeur*. Maar in de meeste gevallen heeft *geur* betrekking op een prettige, aangename sensatie, ook in daarmee samengestelde woorden, zoals *dennengeur*, *koffiegeur*, *rozengeur*, *seringengeur* en *zeegeur*. Of de *geur* als aangenaam of onaangenaam ervaren wordt, kan ook afhangen van de persoon. Een echte paardenliefhebber zal paardengeur of paardenlucht op prijs stellen, terwijl degene die niets met of iets tegen paarden heeft, zijn of haar neus zal ophalen voor paardenlucht. Smaken verschillen. En geuren ook. Voor het synoniem *lucht* geldt hetzelfde: het wordt neutraal gebruikt of heeft een positieve of een negatieve connotatie, al lijken, in tegenstelling tot bij *geur*, de negatieve samenstellingen de overhand te hebben; denk aan *pislucht*, *putlucht*, *zweetlucht*.

Vergelijkingen

In het Nederlands vergelijken we graag, vooral om uit te drukken hoe naar of hoe plezierig we iets vinden. De meeste vergelijkingen dienen als gradaanduiding. Ze worden gebruikt als *intensifier*, een min of meer vaste clause die het bijbehorende

woord versterkt en het een emotionele lading meegeeft. Er zijn grofweg twee categorieën vergelijkingen. De eerste categorie bestaat uit woorden waarin de vergelijking besloten ligt in het woord zelf, zoals in *aalglad*, *bliksemsnel*, *doodsbleek*, *fluweelzacht*, *glashelder*, *ijskoud*, *keihard*, *muisstil*, *peperduur*, *poepbruin*, *sneeuw-wit*, *spinnigdig*, *stokstijf*, *torenhoog* en *zalmroze*. Het gaat hier om versterking van een kenmerkende eigenschap, waarbij vaak een zintuiglijke waarneming een rol speelt: hoe voelt iets aan, hoe ziet iets of iemand eruit, hoe ruikt iets enzovoort. Deze woorden zijn heel gangbaar en worden vaak opgenomen in de woordenboeken die het algemene Nederlands beschrijven. De tweede categorie zijn de als-vergelijkingen die karakteristiek zijn voor het Nederlands. Ze behoren tot het idioom, het vaste repertoire waarmee de sprekers en schrijvers van het Nederlands zich bedienen. Vaak valt een woord ook binnen de twee onderscheiden categorieën: naast *aalglad* kennen we (zo) *glad als een aal*.

Ondraaglijke stank

In het idiomatisch domein van de onaangename of zelfs walgelijke geuren voeren de woorden *stank* en *stinken* de boventoon. In vooral de oudere taal en dialectisch komen naast *stinken* vooral *rieken* en, pregnant gebruikt, *ruiken* op een goede tweede plaats. Vooral dieren beschouwen we als verspreiders van onaangename geuren: *stinken als een bok*, *stinken als een bunzing*, *stinken als een das*, *stinken als een hop*, *stinken als een otter*, *stinken als een stinkdier*. Een bijzonder geval is *stinken als een beer*, waarmee niet alleen gezinspeeld wordt op de lucht die de beer gewoon is te verspreiden, maar waarschijnlijk ook op *beer* in de betekenis 'uitwerpselen'. *Beer* vinden we ook terug in het woord *beerput*, dat ook bewaard is gebleven in de als-vergelijking *stinken als een beerput*. Ook in gangbare woorden heeft de onaangename geur als benoemingsmotief dienstgedaan, zoals in *geurvreter*, *stinkdier*, *stinkvogel* en *stinkzwam*.

Welriekende geur

Stank en *stinken* voor het verspreiden en waarnemen van een onaangename geur zijn semantisch afgebakende, geprononceerde woorden, maar voor de aangename variant ontbreken die termen in het algemeen gebruikte Nederlands. We moeten het doen met *geur*, *geuren* en *ruiken*, waarbij de betekenis telkens aan de hand van de context vastgesteld moet worden. De verschillen met *stinken* zijn ook in het lexicon groot. Intensifiers zoals *als de neten* en *als de pieten* ontbreken genoeg en de als-vergelijkingen beperken zich vooral tot de als heerlijk ervaren lucht die bloemen, planten en kruiden verspreiden. In het eerste deel van de vergelijking domineren de woorden *ruiken* en *geuren*. Echt vaste vergelijkingen zijn er nauwelijks. Met stip op nummer één staan *geuren als een roos* en *ruiken als een roos*.

Overig taalgebruik

Het overzicht van idiomatische woorden en vaste verbindingen biedt een tamelijk kaal landschap als het gaat om reukvergelijkingen in algemene woordenboeken. Toch is het Nederlands vele malen rijker dan die woordenboeken kunnen weergeven. In de dialecten kennen we veel varianten op regionaal en zelfs lokaal niveau. Daarnaast staat het iedereen vrij om naar believen incidentele vergelijkingen te maken. Velen deden dat ook: redenaars, dichters, schrijvers, cabaretiers, journalisten en andere creatieve taalgebruikers... ze hebben hun kans geroken.

Overdrachtelijk gebruik

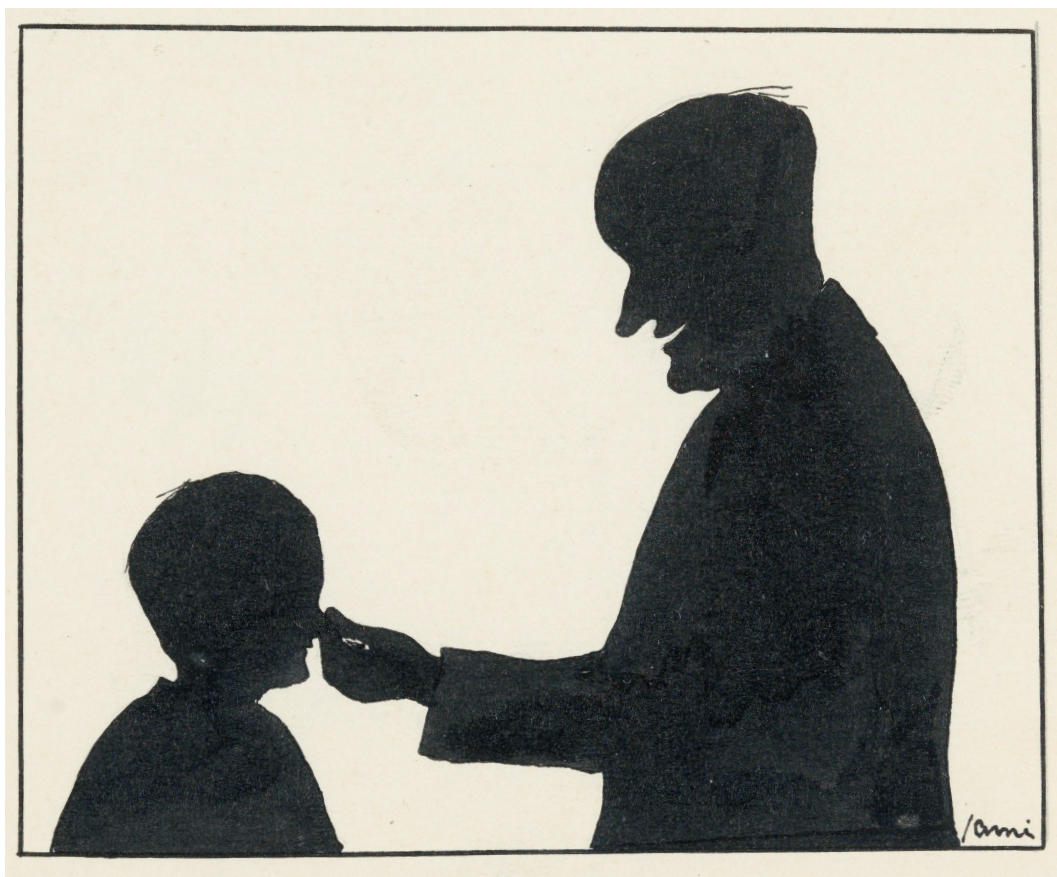
Voor 'geurend' of 'stinkend' worden allerlei bijvoeglijke naamwoorden gebruikt die letterlijk een andere betekenis hebben maar de geurbetekenis secundair hebben gekregen omdat die het gevolg is van de letterlijke betekenis. Een concreet voorbeeld: *galsterachtig* is eigenlijk 'vettig, ranzig', maar omdat vettige substantie vaak stinkt, heeft het ook de betekenis gekregen van 'stinkend, een onaangename reuk verspreidend'. *Ouds* en *oudig* zijn afgeleid van *oud*, maar *ouds* gezegd van melk, boter of water heeft de betekenis 'muf, vuns, onwelriekend' gekregen, en *oudig koren* of *oudig brood* is 'vuns, onwelriekend'.

Vuns en *vunzig* (gezegd van koren) zijn verwant met *vuil*, terwijl *muf* verwant is met *modder*. Alle drie de woorden betekenden oorspronkelijk 'vochtig, schimmelig', en kregen secundair de betekenis 'muf'. *Vinnig* betekende eigenlijk 'scherp, stekelig', maar werd ook gebruikt voor 'muf, bedorven van smaak': *Haer broot (was) vinnech ende swart*. *Installig* tot slot was eigenlijk 'ergens te lang hebben gelegen'; gezegd over koren werd de betekenis 'muf'.

Een overdrachtelijke betekenis die voor de hand ligt, is die van *lucht* voor 'geur, reuk': geuren adem je immers in via de lucht en ze verspreiden zich via de lucht. Je zegt dus al snel: 'Daar zit een luchtje aan' of 'Dat is een vieze lucht'. Deze overdrachtelijke betekenis van *lucht* is al oud. *Luchten* betekende vroeger ook 'geuren, een geur afgeven' en 'ruiken'. Tegenwoordig is die betekenis alleen nog bewaard in de vaste verbindingen 'iemand of iets niet kunnen luchten (of zien)' en 'niet kunnen luchten of lijden'.

Tussenbalans

Als we de tussenbalans opmaken blijkt dat het aantal primaire geurwoorden in de periode voor 1600 beperkt was en dat geen enkel woord een posi-

‘Bij de neus nemen’. Dit jongetje wordt bij de neus genomen door zijn vader, die iets uit zijn neus goochelt. Anonieme boekillustratie, ca. 1880-1930.

Het Nederlands heeft opvallend veel neusgezegden: De neus optrekken; Iets aan zijn neus hangen; Tussen neus en lippen door; Doen alsof je neus bloedt; Iemand iets door de neus boren; Een (goede) neus voor iets hebben; Een frisse neus halen; Een lange neus maken; Een wassen neus; Er met de neus bovenop staan; Het lid op de neus krijgen. Het zijn er te veel om op te noemen. Maar voor lezers die de neus in deze *Neuswijzer* steken valt veel te leren over neusuitdrukkingen. Hopelijk komt het je niet de neus uit, of trek je je neus ervoor op...

tieve betekenis had. De meeste geurwoorden waren secundair: ze hadden oorspronkelijk een andere betekenis, maar gingen daarnaast ook een bepaalde geur aanduiden. Ook hun aantal is echter gering, en opnieuw staat de negatieve betekenis centraal. Een behoorlijk aantal van de genoemde woorden is inmiddels uit het Standaardnederlands verdwenen; wel leven ze vaak nog voort in de dialecten (zie hoofdstuk 10, ‘Wat riekt het hier zwallig!’).

OUDSTE DATERING	WOORD EN BETEKENIS	AANTAL WOORDEN
10de eeuw	<i>reukgard</i> (†) 'bundel geurende kruiden'; <i>rook/reuk</i> ; <i>ruiken/rieken</i> ; <i>stank</i> ; <i>stinken</i>	5 (1†)
13de eeuw	<i>berieken</i> (†) 'door ruiken de geur opsnuiven van'; <i>gerieken</i> (†) 'door ruiken waarnemen'; <i>geur</i> ; <i>lucht</i> ; <i>ouds</i> (†) 'oud', vandaar 'muf'; <i>ruitenreuk</i> (†) 'geur van de plant ruit'; <i>stinkend</i> ; <i>verruiken</i> (†) 'beginnen te ruiken'; <i>vinnig</i> (†) 'scherp', vandaar 'muf'; <i>welriekend</i> ; <i>wijngaard-reuk</i> (†) 'geur van wingerd'	11 (7†)
14de eeuw	<i>galsterachtig</i> (†) 'vettig, ranzig'; <i>naarriekend</i> (†); <i>verstanken</i> (†) 'door stank bederven'; <i>welgeurend</i> (†)	4 (4†)
15de eeuw	<i>aanruiken</i> (†) 'ruiken aan iets'; <i>bestonken</i> (†) 'onaangenaam ruikend'; <i>muffen</i> (†) 'muf ruiken'; <i>mufferij</i> (†) 'stank, mufheid'; <i>ruikelijk/riekelijk</i> (†) 'geur van zich gevend'; <i>ruiker/rieker</i> 'een voorwerp dat geur afgeeft'; <i>ruiking/rieking</i> (†) 'geur'; <i>stankachtig</i> (†) 'onaangenaam ruikend'; <i>stinkelijk</i> (†) 'onaangenaam ruikend'; <i>stinkig</i> (†) 'onaangenaam ruikend'; <i>toestinken</i> (†) 'tegenstaan door stank'; <i>verstinken</i> (†) 'stinkend worden, door stank vergaan'; <i>vuns/vunzig</i> 'vochtig, muf'	13 (11†)
16de eeuw	<i>geuren</i> 'geur afgeven'; <i>installig</i> (†) 'te lang hebben gelegen, muf'; <i>oudig</i> (†) 'oud, vuns'; <i>reukwerk</i> (†) 'stof die een aangename geur afgeeft'; <i>vaats</i> (†) '(van dranken) naar het vat smakend', dan 'muf'; <i>wasem</i> 'rook, walm'	6 (4†)
17de eeuw	<i>muf</i> 'vochtig, onfris'; <i>seef</i> (†) 'aroma, smaak, geur'	2 (1†)
18de eeuw	<i>bedompt</i> 'muf'; <i>galsterig</i> 'vettig, ranzig'; <i>heumig</i> (†) 'onfris, muf'; <i>miasma</i> (†) 'ongezonde uitdamping van rottende stoffen'; <i>muffig</i>	5 (2†)
19de eeuw	<i>aroma</i> 'lekkere geur'; <i>duffigheid</i> (†) 'onfrisse geur door vocht, mufheid'; <i>kwalm</i> (†) 'vettige rook, walm'; <i>kwalmen</i> (†) 'walmen'; <i>odeur</i> 'geur, reuk'; <i>reeuw</i> 'lijkenzweet, walgelijke reuk'; <i>verdossed</i> (†) 'muf, benauwd'; <i>walm</i> 'slechte geur'; <i>wadem</i> (†) 'wasem, walm'; <i>wademen</i> (†) 'wasem verspreiden'	10 (6†)
20ste eeuw	<i>geurbeleid</i> 'door gemeente gevoerd beleid tegen stankoverlast'; <i>meuren</i> 'winden laten, stinken'; <i>stankoverlast</i> 'hinder door stank'	3
21ste eeuw	<i>geuralarm</i> 'gadget dat geuren verspreidt'; <i>geurbank</i> 'opslagplaats voor lichaamsgeuren van misdadigers', ook: 'zitbank met geurige planten'; <i>geurwapen</i> 'door de VS ontwikkelde biochemische stinkbom'	3
TOTAAL		62 (36†)

TABEL 8.2. De toename van Nederlandse reukwoorden in de loop van de tijd op basis van de oudste voorkomens van de woorden in woordenboeken. De oudste dateringen zijn telkens gebaseerd op de Etymologiebank of de historische woordenboeken. In de kolom met aantal woorden staat eerst het totale aantal woorden en daarachter tussen haakjes het aantal dat inmiddels verouderd/verdwenen is.

Van 1600 tot nu

En hoe zit het met de geurwoorden in de vroegmoderne tijd, in de 17de eeuw en daarna? Dat is heel duidelijk: het aantal geurwoorden neemt in de loop van de tijd in het Nederlands duidelijk toe (zie tabel 8.2). Op basis van de historische woordenboeken maakten we een overzicht van relevante geurwoorden, ingedeeld in de eeuwen waarin ze voor het eerst in teksten werden opgetekend. Met name de oudste woorden uit de middeleeuwen zijn, zo bleek hiervoor al, inmiddels verdwenen uit het Standaardnederlands (soms bleven ze wel voortleven in dialecten). Dergelijke woorden

zijn gemarkeerd door het teken † tussen haakjes achter het woord. Woorden die nooit als primaire betekenis een geurbetekenis hebben gehad maar waaraan zo'n betekenis in het verleden weleens secundair werd toegekend (zoals *smaken* en *gevoelen*), hebben we weggelaten.

Interessant genoeg vinden we 39 verschillende woorden tot de 17de eeuw, waarvan er inmiddels 27 zijn verdwenen uit de standaardtaal, en 23 verschillende woorden vanaf de 17de eeuw tot heden, waarvan er inmiddels 9 zijn verdwenen uit de standaardtaal. Met andere woorden, het middeleeuwse palet aan primaire geurwoorden was rijker dan dat van de jongere tijd. Dat er zoveel woorden uit de oudste periode verdwenen zijn, heeft ongetwijfeld te maken met het ontstaan van het Standaardnederlands in de 17de eeuw, waardoor keuzes gemaakt werden voor de woordenschat, en woorden die slechts bekend waren op een relatief klein gebied, werden vermeden.

Opmerkelijk is dat de 17de eeuw slechts twee nieuwe woorden oplevert, terwijl juist in die eeuw de wetenschappelijke waarneming en beschrijving een enorme impuls kregen: er werd veel gepubliceerd over nieuwe ontdekkingen, en veel van die publicaties verschenen voor het eerst in het Nederlands. Je zou dus verwachten dat er juist in die periode veel meer nieuwe woorden nodig waren om geuren te beschrijven, maar dat zie je niet terug in de gegevens over deze algemene geurwoorden. In het volgende hoofdstuk duiken we wat dieper de geurliteratuur in. Dan zullen we zien dat de 17de eeuw wel degelijk geurinventief was, tenminste: als we verder kijken dan de algemene geurwoorden.

De piek in de 19de eeuw kan te maken hebben met het feit dat in die periode de woordenschat voor het eerst wetenschappelijk werd vastgelegd, zowel die van de standaardtaal als die van de verschillende dialecten, waardoor allerlei woorden die eerder al wel gebruikt werden maar niet waren genoteerd, toen voor het eerst op schrift werden gesteld. In de 20ste en de 21ste eeuw tot slot zien we allerlei nieuwe samenstellingen als *geurbeleid*, *geurbank* en *geurwapen* optreden, die aantonen dat geuren een nieuwe rol kregen in de samenleving: de overheid gaat geuren bestrijden, bewaren of inzetten.